

A SIKER KAPUJÁBAN*

Ma egyre többen figyeljük a kárpátaljai magyar írásbeliség érverését, pulzusát. Aggodalommal és reménykedéssel. A szovjet korszak első két évtizedének szimbolikus irodalma után ennek a magyar peremvidéknek (Kovács Vilmos szavaival szólva) csak nehezen sikerült „két lábra állnia”. Nehéz volt a feladat is. Az „ezer év óta nem volt itt semmi” kiűrtett terrénumban éppen Kovács Vilmosnak kellett a legnagyobb lépést megtennie. A 18. század „nemzetietlen korának” origójától indulva mintegy két évtized alatt két évszázad irodalomfejlődésének stációit kellett végigjárni – kezdetben még egyedül. Írásaiban érzékeltesen látható a gyorsított fejlődés. Igaz, ebben minden vasfüggöny, agymosás és könyvhiány ellenére segítségére volt a 19–20. század remekírókban és remekművekben gazdag irodalma. Adott esetben elsősorban a költő származásában rejlő sorsközösség a népi írókkal, közülük is elsősorban Sinka Istvánnal. A hatvanas években már felparázslottak azok a versek költészetében, amelyek őt és általa az itteni irodalmat az egyetemes magyar írásbeliség szintjére emelték.

Az egyéni teljesítmény azonban nem volt véletlen: az adott közösség belső történelmi fejlődéséből fakadt. Ez az erő vetette ki magából a Forrás-nemzedéket. Azokat a fiatalokat, akik a kárpátaljai magyarság létezésének megkérdőjelezése után csodálkoztak rá erre a furcsa, ellentmondásos világra. Ők voltak a közösség 1944 utáni időszakának első, primer félelmek nélkül felnőtt generációja. Igaz, mindig „egy lépéssel az úristen előtt” jártak. Nem várták kapuk nyitását, falak leomlását, hanem azt tették, amit – ha nehéz is – Közép-Európában tenni kell. Mert lehet, hogy vannak határőrök és haszonleső vámosok, a feliratok sem mindig igazítanak el, és mindig vannak, akik követelményrendszert vizionálnak, de a határ csak egy vonal a térképen. Úgy kell elfogadnunk, mint a kompjárat szünetelését nagyvíz idején vagy az önjelölt (zöld, barna, vörös) bárók hatalom-szülte önkényét.

Ami akkor egyáltalán nem volt jelképes. A Forrás-nemzedék egy brutális rendszer malomkövei közé került. Tragikus volt ez, nem emberi mércével mérhető. De tudjuk azt is, hogy az idő örök malmában elválik egymástól az „élet” és a korpa. Fodor Géza, Vári Fábián László, Zselicki József, Czébely Lajos és még számos társuk (köztük talán e sorok szerénytelen írója is) ma már számon tartott érték a kárpátaljai magyar kultúra építőmesterei, pallérozói közt. Emberi tartásuk szerint mindenképpen, de egyre láthatóbban életművükkel is. (Mintha bevált volna a kárpátaljai származású, szülőföldje irodalmára érzékenyen figyelő Kiss Ferenc 1973-as jóslata: „Bizonyos, hogy a kárpátaljai magyar irodalom ez által a raj által fog megújulni”).²

* A szerző Készülődés című irodalomtörténeti jellegű új könyvének bevezetője. Ezzel is ajánljuk az olvasók figyelmébe.

² Kiss Ferenc: Fiatalok írásai Kárpátjáról. Új Forrás, 1973. 1. sz., 55-57. p.

Túl a nosztalgián azonban jó látni, hogy új és új tehetségek jelentkeztek, jelentkeznek, alakulóban, kiteljesedőben a humán szakirodalom, és közelítenek egymáshoz, néha egymásra is találhatnak a társművészetek, természetesebbé válik az együtt élő testvérnéppel való szellemi kapcsolat. Ha ez a folyamat tovább folytatódik és létrejön valami, amit szegényes szavakkal kulturális életnek szoktak nevezni, megvalósulhat egy nyilvánvalóan voluntarista kezdeményezés (lásd: Forrás!) álma: a kárpátaljai magyar kultúra.

Ez a könyv e jelenségekben keresi a ma még talán feltáratlan értékeket és összefüggéseket. Ha úgy tetszik, közös gondolkodásra hív a tartalmi és esztétikai megformálás kérdéseiben. Mert ami talán a legjobban hiányzik e régió szellemi életéből, az a kritika és az önkritika, az irodalomtörténeti értékelések bizonyossága. A 20. század második felének forrásaira hivatkozva, tisztán dokumentumok alapján ez nem érhető el, hiszen azok leginkább a KGB (Állambiztonsági Szolgálat) irattárában találhatóak. Bizonytalan a szóbeli források hitelessége is, különösen, ha egy „ideiglenesen kishazánkban tartózkodó” irodalmár bormelléki beszélgetéseit emeli a véleményalkotás szintjére.³ Az emberi emlékezet amúgy is gyarló. Még a hiteles „tanúk” véleménye sem elég önmagában. Aki ezzel megelégszik, elfelejtkezik az alapvető jogszolgálati tételről: „egy tanú nem tanú”. Prekonceptiók, előítéletek nélkül, végtelen szorgalommal és hivatástudattal kell tehát megközelítenünk e sorsverte táj történetét és kultúrtörténetét. Nota bene: az egyes ember sorsát, történetét is.

Ha ezt elfogadjuk, és ennek alapján végezzük munkánkat, előbb-utóbb sikerrel járunk. Addig azonban nem elengedhetetlenül fontos, hogy hamarabb szülessen meg a kárpátaljai magyar írásbeliség története, mint maga az irodalom.

Azt is tudatosítanunk kell önmagunkban és olvasóink számára, hogy a kisebbségi irodalom nem feltétlenül és talán nem elsősorban szépirodalom. Biztos, hogy egy-egy vers ráolvasó ereje, képvarázsa gyógyító szerepet tölthet be a lelkileg-tesztileg sérült (sértett) közösségben, de az adott létformára való felkészülést legalább annyira segítheti a történelem, helytörténet, néprajz, tájrajz és a legfontosabb, az elvitathatatlan örökség: a nyelv, amely adott esetben a mozgalmass történelem és Kazinczy jóvoltából szinte teljesen azonos a magyar irodalmi nyelvvel. Ezért beszélünk gyakran irodalom helyett írásbeliségről, amelynek határai a befogadó igényéhez idomulnak. Tekintsük át tehát, mink van, mivel gazdálkodhatunk!

S. BENEDEK ANDRÁS

³ Kovács Imre Attila: *Thézeusz vagy Ikarosz?* UngBereg. Második Pánsíp Almanach. Ungvár–Budapest, 2000, 72. p.